

3. Вишпінська Я. Музично-педагогічна діяльність С.Воробкевича і розвиток музичної освіти на Буковині // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи. Зб. наук. праць – Київ–Чернівці, 1997. – Вип. 1. – С. 81-87.
4. Гюнтер Гуттенбергер. Чернівці – місто європейської культури // Буковинське віче. – 2001 – 31 жовтня.
5. Демочко К. Музична Буковина. – К.: Музична Україна, 1990.
6. Дроздовський Георг. Тоді в Чернівцях і довкола. Спогади старого австрійця. – Чернівці: Молодий буковинець, 2001.
7. Кайндль Раймунд Фрідріх. Історія міста Чернівців. – Чернівці: Місто, 2003.
8. Котик В. Музична культура Буковини ХІХ – початку ХХ століття як один з факторів міжетнічної злагоди // Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі. Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конференції 19-21 жовтня 1993. – Чернівці, 1993. – Ч.2. – С.228-229.
9. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині // Редакція, вступна стаття В.Сивоhip. – Львів – Нью-Йорк: Видавництво М.П.Кош, 1994.
10. Марусик Т.В. Театральне та музичне життя Північної Буковини (II пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) // З історичного минулого Буковини. Зб. наук. стат. – Чернівці: ЧДУ, 1996. – С.136-147.
11. Процик С. Підручник гармонії С. Воробкевича // Музика. – 1977. – №1. – С.28-29.
12. Романець О. Збирач перлин народних // Народні пісні Буковини в записках Юрія Федьковича. – К.: Музична Україна, 1968. – С.7-26.
13. Руснак В. Наш театр. Книга діяча українського театрального мистецтва. Том 1. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1975. – С.173-200.
14. Сулятицький Т. Чернівецький обласний український музично-драматичний театр імені О.Ю.Кобилянської. – К.: Мистецтво, 1987. – С.20-25.
15. Яцків О. Євсей Мандичевський – музикознавець, композитор, педагог // Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko – ukraińskich (od doby piastowsko – księzecz do roku 1945). Tom III. – Rzeszów, 1999. – С.237-253.

Some aspects of the phenomenon of polycultural polyethnic environment in Bukovina and cooperation of different national cultures on the example of musical life in Chernivtsy of the above – mentioned period are looked through in the article.

Ганна Карась

ЄВГЕН ОРЕСТ САДОВСЬКИЙ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОЇ ДІАСПОРИ

Українська музична культура впродовж ХХ століття творилася не лише на теренах рідної землі, але і далеко за її межами. Якщо складні соціально-політичні процеси в Україні не дозволяли пізнавати та науково вивчати культурницькі процеси української діаспори, то сучасний розвиток нашого суспільства сприяє цьому.

Тому актуальним є повернення невідомих і забутих імен митців, які утверджували українську музичну культуру в іноетнічному середовищі. Серед них постать **Євгена Ореста Садовського** – українського актора, хормейстера, педагога, композитора – належить до малознаних на батьків-

щині. Більшу частину свого життя він творив українську музичну культуру в діаспорі (Європі, Америці), проте джерела його творчості – на Західній Україні. Саме тут митець здобував свій перший музичний, акторський досвід, саме тут він формувався як високодуховна, національно спрямована особистість.

В Україні про Євгена Садовського скупі відомості знаходимо лише в біографічних довідниках [1, с.522], поодиноких статтях в періодиці [2; 3; 4]. В наукових статтях його ім'я згадується фрагментарно, без аналізу особистого внеску у розвиток українського театру 40-х рр. минулого століття [5, с.61]. Набагато більше написано про митця за кордоном. Це замітки в пресі Австрії, США, висока оцінка діяльності Є.Садовського як керівника чоловічого хору “Дніпро” у Клівленді українським музикознавцем, диригентом, композитором Антоном Рудницьким в історико-критичному огляді “Українська музика”, який надрукований у Мюнхені в 1963 р. [6, с.316, 328, 329]. Єдиним найповнішим джерелом про життя і творчість митця є автобіографічна книга “Життя і творчість Євгена Ореста Садовського”, яка вийшла накладом автора у 1996 р. у США [7]. Поряд із автобіографічними розповідями і спогадами, які охоплюють період від народження до 80-річчя, вміщено цитати та статті із періодики, відгуки відомих музикантів, диригентів, політиків, духовних осіб про діяльність Є.Садовського та хори, якими він керував, списки його творів. Книга багато ілюстрована історичними світлинами, проте вона не містить аналізу творчості митця.

Мета даної розвідки – не лише подати окремі факти з життя і творчості Євгена Садовського, які мало відомі на Україні, а й повернути ім'я одного із діячів музичної культури західної діаспори, спонукати до вивчення його творчої спадщини. Це одна з перших спроб створити цілісний образ багатогранного митця Євгена Ореста Садовського, дати характеристику його індивідуального диригентського стилю та композиторського доробку.

Митець народився 5 травня 1913 року в с.Ріпнів на Львівщині у священницькій родині [1, с.522]. Навчаючись у Золочівській гімназії, вчився гри на скрипці, керував шкільним хором.

З двадцяти років Євген Садовський вступає до мандрівних галицьких театрів Панаса Карабіневича, званого як театр ім. Садовського, згодом до театру Богдана Сарамagi, театру ім. І.К.Тобілевича [5, с.61], з якими чотири роки мандрує Галичиною. Маючи добрий голос (тенор), він співає провідні опереткові партії, акторську працю поєднує з керівництвом мішаним хором з акторів театру. Хор брав участь не лише у виставах, але й співав Службу Божу в тих місцевостях, де гастролював. В 1938 році Євген Садовський вступає до театру Йосифа Стадника як актор та керівник хору, а 1939 року переїжджає до Станиславова. Спершу працює хормейстером і актором Станиславівського театру, вчителем співу у двох школах, співпрацює у філар-

монії з новоствореним гуцульським ансамблем пісні і танцю як заступник диригента Ярослава Барнича. В театрі Є.Садовський мав свій квартет і керував хором в частині танкістів. Під час війни в театрі ставлять “Наталку Полтавку”, і він диригує перші дві дії, а в третій співає партію Петра. В 1944 році митець організував хор із акторів коломийського, тернопільського і станіславівського театрів і об’їхав з ними все Підгір’я.

В серпні 1944 року Є.Садовський у третій хвилі української політичної еміграції виїхав до Австрії.

З цього часу розпочинається його діяльність на ниві української музичної культури західної діаспори як диригента, регента, педагога, композитора.

Музичне мистецтво українців після Другої світової війни збагатилося значними мистецькими силами.

В Інсбруку в 1945 році Євген Садовський стає дяком і диригентом у братстві св.Андрея, організовує спочатку мішаний, а згодом лише чоловічий хор, бере уроки вокалу в оперної співачки професора Рози Гагенавер. Тогочасна австрійська критика відзначала різноманітну програму, добре підібрані голоси, солістів, а також диригентський талант Є.Садовського [7, с.17]. Хор відспівує Службу Божу, дає концерти, академії як для українських переселенців, так і для американських союзників у таборах Інсбруку, Зальцбургу. У програмі – українські народні пісні, колядки, щедрівки.

За допомогою Євгена Садовського восени 1945 року постає чоловічий хор “Думка” під керівництвом п.Струка. В липні 1946 р. управа хору запрошує Садовського очолити колектив і прибути до Брегенсу. Так постає хор “Ватра”. Деякий час Садовський керує хором самостійно, згодом спільно з Левом Туркевичем, колишнім диригентом Львівської опери, як його заступник. Хор з тріумфом виступає у зальцбурзькому Моцартеумі, Женеві, Цюріху, в Німеччині (Мюнхен, Баден-Баден, Міттенвальд та ін.), у Швейцарії. Згодом Садовський переїжджає до табору в Ляндеку, організовує чоловічий хор, співає з ним у церкві, бере участь у виставах місцевого театру. В 1949 році знову перебирає хор “Ватра” від Лева Туркевича, який виїжджає до Канади, і вже керує ним самостійно. Колектив здійснює турне Швейцарією (Женева, Цюріх, Берн, Люцерн, Люганс та ін.), концертує по найбільших скупченнях українців-переселенців у Німеччині (Мюнхен, Регенбург, Авсбург, Ашаффенбург) та Австрії (Ляндек, Зальцбург, Брегенц). Поряд з виконанням української хорової спадщини, хор виконував важливу просвітницьку місію. Кожен концерт розпочинався рефератом про Україну, її історію, боротьбу з поневолювачами, культурний та національний розвиток. Репертуар хору був різноманітним: включав класичні твори українських і світових композиторів, релігійної і світської тематики, твори великої форми (зокрема “Створення світу” Й.Гайдна, 9-ту симфонію Л.Бетховена).

Тогочасна австрійська преса (рецензент професор др. А.Гасслінгер) відзначала: “Ватру” з її голосовим матеріалом, а перед усім тенорами, мусимо поставити в першому ряді подібних ансамблів. Всі ці хори з гострим профілюванням динаміки з усіма нюансами тонової техніки тенорів у найбільш можливих найвищих позиціях та найнижчих глибинах басів, піянісіма та дзвінкі фортісіма – це той ефект, до якого міг дійти хор “Ватра” тут, у великій залі Моцартеум” [7, с.38-39].

Хор “Ватра” був не лише окрасою української еміграції, колективом високого професійного рівня, але й носієм високої національної ідеї як на європейському континенті, так згодом в Америці, Канаді, Австралії. Невмируща українська пісня будила народ, не даючи загубитись, асимілюватись на чужині.

Восени 1949 р. хор виїжджає до США, частина хористів роз’їхалася по всьому світу. Євген Садовський переїжджає до Канади і разом з Левом Туркевичем у 1950 році в Альберті відновлює діяльність хору “Ватра”, здійснює турне Канадою. Проте згодом хор припинив своє існування.

У червні 1951 р. митець переїжджає до Клівленда (з того часу він живе і працює в Америці) на посаду дяка-диригента при парафії св. ап. Петра і Павла, яка була однією з найбільших у США. Тут він керує церковним, шкільним хорами, шкільним оркестром, здійснює постановки вистав. Згодом керує чоловічим квартетом, з яким записав в 1953 р. платівку пісень дивізійників “Рімінські мелодії” – музика Степана Гумініловича.

У 1955 році Євген Садовський засновує у Клівленді чоловічий хор “Дніпро”, яким керує до 1987 року. Хор став одним із кращих непрофесійних хорів США, який гідно репрезентував українське хорове мистецтво, продовжував українську традицію чоловічого хорового співу. Композитор, диригент та музикознавець Антін Рудницький відносить його до найважливіших українських хорів у західних штатах Америки [6, с.316, 328, 329], а Євгена Садовського характеризує як “вповні компетентного, талановитого керівника”, який “змагає піднести і хор і себе самого на вищий, більш мистецький рівень” [7, с.54], професор Осип Залеський, аналізуючи особливості хору “Дніпро”, робить висновок про його високий професійний рівень [7, с.62].

Репертуар хору складала переважно українська класика: М.Лисенко (“Б’ють пороги”, “Гетьмани”, “Іван Підкова”, “До 50-тих роковин”, “Туман хвилями лягає” з опери “Утоплена”), К.Стеценко (“Шевченкові”, “Вибір гетьмана”, “У неділеньку у святую”), П.Ніщинський (“Закувала та сива зозуля”), С.Людкевич (3-тя частина з “Кавказу”, “Косар”), Д.Січинський (“Лічу в неволі”); хорова музика українських композиторів другої половини ХХ століття: А.Гнатишина, І.Шамо, Є.Козака, Г.Верьовки, А.Філіпенка, М.Гринишина та самого Є.Садовського.

Хор бере активну участь у різноманітних концертах, зокрема, Шевченківських, на пошану Олександра Кошиця (1959) за участю дружини композитора п.Тетяни Кошиць, у ювілейному концерті на честь Миколи Лисенка (1963), у посвяченні пам'ятника Т.Шевченкові у Вашингтоні (1964), на міжнародній виставці ЕКСПО-67 в Монреалі, де репрезентує Америку, на концерті, присвяченому 50-річчю УНР в Карнегі-хол в Пітсбургу (1968), у 80-ліття Патріарха Йосифа Сліпого у Пітсбургу (1972) та ін. Відзначаючи 15-річчя та 25-ліття заснування, хор записує три аудіо-касети зі свого репертуару [7, с.146-148].

У цей час Євген О.Садовський особливо проявляє себе як український патріот: пише музику Гімну пластового куреня ім.Войнаровського, "Марш Дивізійників" (1973) та записує альбом пісень дивізійників з нагоди ювілею Української дивізії "Галичина" (1973), з хором "Дніпро" бере участь у концертах з нагоди Державності України, академіях на честь Симона Петлюри (1966, 1976), генерала Т.Чупринки (1975) та ін.

Це найбільш продуктивний період митця, в який виявилися всі грані його таланту – диригента, композитора, педагога, організатора музичного життя. Саме в діяльності цього колективу найбільш повно і яскраво виявляється **індивідуальний диригентський стиль** Євгена Ореста Садовського: добрий контакт з хором і повний контроль над ним, жвавий темперамент, увага на зовнішньо-виразові елементи, використання театральних ефектів, енергійний жест, рухи ділові і зрозумілі, впевнена рука і миттєва реакція хору, володіння інтерпретаційними нюансами, чистота інтонації, добрий баланс голосів, добір солістів, відчуття хорового звучання як оркестрового, добра дикція, чітка ритміка, зразкова дисципліна хору на сцені, добрі організаторські здібності.

Євген Садовський присвячує себе і **педагогічній діяльності**. Працюючи в школі св.Йосафата (1951-1972), він керує шкільними хором та оркестром, готує концерти, участь в яких одночасно брало понад 200 дітей, пише музику і лібрето дитячої опери "Ведмежа порада" (1968), здійснює постановки дитячих опер "Коза-дереза" М.Лисенка, "Лісова царівна" В.Овчаренка (1969), "Чарівна шапочка" В.Безкоровайного (1970).

Маючи набутий у мадрівних галицьких театрах театральний досвід, Євген О.Садовський у 70-80-х роках проявляє себе як організатор, **музичний керівник театального життя** української громади Клівленда. У постановці "Наталки Полтавки" (1970) він керує оркестром, прем'єру народної опери "Сватання" Марка Кропивницького (1982) здійснює силами хору "Дніпро", власним оркестром, а сам виступає як музичний керівник.

Роблячи театральні постановки, Євген Садовський не лише задовольняв ностальгічні настрої за минулим у старшого покоління, але і пізнавальні для молоді.

Особливо подвижницькою і активною була участь Садовського у церковному житті української громади. Вийшовши з священницької родини, з дитинства виховувався у любові до Всевишнього і всі свої знання і талант присвятив духовному життю. Служив регентом і дяком у церкві св.Марії (Філадельфія), церкві ап. Петра і Павла (Клівленд), понад п'ятдесят років присвятив церкві св.Йосафата (Клівленд). До 1000-ліття хрещення України-Руси організував збірний хор і підготував великий репертуар із творів Д.Бортнянського, І.Лаврівського, Д.Котка, М.Леонтовича, С.Гулака-Артемовського і власних творів. За великий внесок у духовну спадщину в 2000 році Є.Садовський іменований Папою Іваном Павлом II лицарем Ордена св.Григорія.

Євген О.Садовський контактував і співпрацював з композиторами та диригентами діаспори Антоном Рудницьким, Василем Витвицьким, Андрієм Гнатишиним, Григорієм Китасти́м, Ярославом Бабуняком, Василем Кардашем та ін.

Вагомий внесок в українську музичну культуру зробив митець своїм композиторським доробком. Видання вокально-хорових творів здійснене трьома авторськими накладами в 1973, 1990 та 2002 рр. До останнього третього композитор включив понад вісімдесят вокально-хорових творів, написаних у різні періоди діяльності [8]. Видання його творів щиро вітали Микола Колесса, Павло Маценко, Василь Витвицький, Андрій Гнатишин, Мирон Федорів, Ігор Соневицький [7, с.118-123].

Палітра зацікавлення композитора досить широка: це солоспіви (переважно для сопрано, тенора, менше – баритона), твори для дуетів, тріо, хорів (жіночих, чоловічих, мішаних) із супроводом та акапельних. Твори Є.Садовського вирізняються наспівною мелодикою, прозорістю і легкістю фактури, класичною гармонією, простими формами та розмірами, нескладними ритмами. Композитор використовує гомофонно-гармонічний виклад, зіставлення хорових партій, солістів та хору.

Євген О.Садовський співпрацював із Андрієм Гнатишиним, Зіновієм Лавришиним, В.Кассарабою, З.Маркович, які уклали фортепіанні партії для його творів, що збагатили їх загальну звукову тканину.

Різноманітною є тематика творів композитора: духовні (в тому числі і частини Служби Божої), патріотичні та ліричні. Композитор звертається до поезії Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Володимира Сосюри, Любові Забашти, Андрія Малишка, Дмитра Павличка, Михайла Ткача, поетів діаспори, пише власні поетичні тексти.

“Сповнені ліризму, світлого оптимізму, пройняті духовністю та пієтизмом до рідного краю, вони здобули заслужену популярність, стали окрасою колективів та окремих виконавців”, – таку характеристику творів Євгена Садовського, як одного з плеяди “Амбасадорів” української пісні на

Г.Карась. Євген Орест Садовський у контексті української музичної культури західної діаспори чужині, дав відомий український хормейстер, заслужений діяч мистецтв України Олег Цигилик [2].

Тільки із часу проголошення незалежності України, Євген Орест Садовський отримав змогу не лише відвідати рідну землю, але знайомити земляків зі своєю творчістю. В 1992 р. відбувся концерт із творів композитора у Золочеві за участю хорових колективів та народної артистки України Ніни Матвієнко [7, с.132-133], а своє 90-ліття маестро відсвяткував у 2003 році у Львові авторським концертом за участю провідних колективів Львівщини, диригуючи на сцені [3], а також відвідав місто своєї молодості – Івано-Франківськ [4] як почесний гість Всеукраїнського конкурсу хорової музики ім. Д.Січинського. У своєму зверненні до учасників конкурсу Євген Садовський закликав зберігати українську пісню, рівень хорового мистецтва, бути патріотами своєї землі.

Підсумовуючи викладене вище, слід підкреслити вагомий внесок Євгена Ореста Садовського у розвиток музичної культури української діаспори другої половини ХХ століття. Його багатогранна діяльність як диригента, регента, композитора, педагога була нерозривно пов'язана із життям української громади. Саме такі особистості, як Є.Садовський допомагали багатьом українцям зберегти свою етнічність, демонстрували представникам інших націй незнищенність українського духу, високу музичну культуру, наближали незалежність України.

Більш глибоке наукове вивчення та пропагування творчого спадку митця попереду, а дана розвідка – скромна данина поваги до гідного сина України.

1. Мистецтво України: Біографічний довідник Упор.: А.В.Кудрицький, М.Г.Лабінський. – К.: Укр. енцикл., 1997. – 700 с.
2. Цигилик О. Коли душа перелилась у пісню // За вільну Україну. – 1993. – 1 травня.
3. Кордоба О. З плеяди митців-Амбасадорів // За вільну Україну. – 2003. – 5 жовтня.
4. Мельник В. Жива легенда // Галичина. – 2003. – 6 листопада.
5. Полякова І., Дейчаківська І. Діяльність українського народного театру ім Івана Тобілевича // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Вип. VI., 2004. – С.51-63.
6. Рудницький А. Українська музика. Історико-критичний огляд. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.
7. Життя і творчість Євгена Ореста Садовського. – Львів–Інсбрук–Клівленд–Парма, 1933-1996. – 152 с.
8. Садовський Є.О. Пісні. Третє справлене та доповнене видання. – Клівленд–Огайо, 2002. – 256 с.

The article includes the facts of biography and the analysis of the creative work EugeneSadovskii, Ukrainian conductor, composer and pedagogue in the context of west diaspora's ukrainian musical culture.